

# ΤΑ ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΚΩΣΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

## ΣΤΗ ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αριθμ.	Όνομα μαθητή	Ηλικία	Ημερομηνία	Παρατηρήσεις
2203	Μητ. Χρ. Τσίμης	14	22.01.1880	
2204	Βασίλειος Α. Μοσχάκης	14	20.02.1880	
2205	Γεωργ. Αγγ. Τζιάννης	14	20.02.1880	
2206	Χαράς Α. Μοσχάκης	16	21.02.1880	
2207	Κωνστ. Γρηγορίου	12	21.02.1880	
2208	Βασίλειος Αβ. Βασιλείου	12	21.02.1880	
2209	Πέτρος Δημ. Φραγκιάς	17	21.02.1880	
2210	Κωνστ. Χρυσ. Γρηγορίου	17	21.02.1880	
2211	Κωνστ. Αντωνίου	12	21.02.1880	
2212	Γεωργ. Φ. Κωνσταντίνου	12	21.02.1880	
1881-1882				
2213	Σταύρος Γ. Γεωργίου	18	21.02.1881	
2214	Βασίλειος Δ. Γεωργίου	11	21.02.1881	
2215	Γεωργ. Δ. Γεωργίου	11	21.02.1881	
2216	Αναστάσιος Ν. Γεωργίου	11	21.02.1881	
2217	Παύλος Γ. Γεωργίου	16	21.02.1881	
2218	Δημήτριος Κωνστ. Παύλου	13	21.02.1881	
2219	Αναστάσιος Ν. Παύλου	12	21.02.1881	
2220	Κωνστ. Γ. Παύλου	12	21.02.1881	
2221	Αναστάσιος Δ. Παύλου	11	21.02.1881	
2222	Αναστάσιος Ε. Παύλου	11	21.02.1881	
2223	Κωνστ. Β. Παύλου	11	21.02.1881	

Το Μητρώο μαθητών της Ζωσιμαίας Σχολής κατά το έτος 1880 – 81. Ο Κ. Κρουστάλης στην πέμπτη γραμμή. (Πηγή : ΓΑΚ Ιωαννίνων\*)

Ο ποιητής Κ. Κρυστάλλης μαθήτευσε τα πρώτα έξι χρόνια της μαθητικής του ζωής στο μικτό δημοτικό σχολείο στο Συρράκο, που είχε αρχίσει να λειτουργεί από το 1878, με επιχορήγηση του Σπύρου Γ. Τοπάλη και φοίτησαν συνολικά σ' αυτό 270 μαθητές. Τέλειωσε το δημοτικό σχολείο το 1880 και το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς, ένα καλοκαίρι που θα έπρεπε να είναι γι' αυτόν ξένοιαστο και χαρούμενο, ήρθε στην οικογένεια το πρώτο πλήγμα : ο θάνατος της μητέρας του.

\*Ευχαριστώ θερμά την Διεύθυνση και το Προσωπικό των ΓΑΚ Ιωαννίνων για την άριστη συνεργασία και τη βοήθειά τους στην έρευνα για την ανεύρεση των εγγράφων σχετικά με τη φοίτηση του Κ. Κρυστάλλη στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

## Η πρώτη μαθητική περίοδος στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων

Η πρώτη μαθητική περίοδος του Κρυστάλλη στα Γιάννενα τοποθετείται στην περίοδο 1880 – 1884, οπότε τελείωσε τις τέσσερις τάξεις του ελληνικού σχολείου (Σχολαρχείου) της Ζωσιμαίας Σχολής. Σε γράμμα που έστειλε ο πατέρας του Δ. Κρυστάλλης προς τον Κ. Γ. Καζαντζή στις 24 – 6 – 1894 «...τα μαθήματα ήκουσεν εις Ιωάννινα μέχρι της 4<sup>ης</sup> τάξεως του Ελληνικού. Ύστερα τον επήρα στο μαγαζί» (Σαλαμάγκας, 1956).

Από τα στοιχεία όμως που αντλήσαμε από το αρχείο της Ζωσιμαίας Σχολής, το όνομα του Κ. Κρυστάλλη είναι καταχωρημένο στα μαθητολόγια από το σχολικό έτος 1880 – 81 μέχρι το 1884 – 85. Συνολικά δηλαδή φαίνεται ότι μαθήτευσε στη Ζωσιμαία σε πέντε τάξεις. Ωστόσο είναι γνωστό ότι όταν οι τούρκοι τον κυνήγησαν για να τον φυλακίσουν λόγω των ποιημάτων του το 1888, φαίνεται ακόμη ως μαθητής στη Ζωσιμαία.

Ο Κρυστάλλης ήλθε στα Γιάννενα στις 26 Σεπτεμβρίου του 1880, έδωσε εισαγωγικές εξετάσεις και γράφτηκε στην Α' τάξη του Ελληνικού Σχολείου της Ζωσιμαίας Σχολής. Στη Ζωσιμαία φοίτησε κατά τα σχολικά έτη 1880-81 μέχρι 1884 – 85, δηλαδή στις τέσσερις τάξεις του Ελληνικού Σχολείου (τέσσερις τάξεις είχε τότε το Ελληνικό Σχολείο στη Ζωσιμαία) και στην Α' τάξη του Γυμνασίου. Στην Α' τάξη έμεινε μετεξεταστέος, έδωσε εξετάσεις και «Απήλθε κατά τα τέλη Σεπτεμβρίου», όπως σημειώνεται στον Γενικό έλεγχο της Ζωσιμαίας Σχολής.

Η εγκατάστασή του στα Γιάννενα φαίνεται πως επηρέασε δραματικά τη διαμόρφωση της εφηβικής του ψυχής. Από το περιβάλλον του χωριού και της λαϊκής παράδοσης, ο νεαρός Κρυστάλλης βρέθηκε ξαφνικά στο κέντρο της λογιότατης αγωγής. Στο σχολείο στο Συρράκο ο Κρυστάλλης μαζί με τα παιδιά της ηλικίας του, μάθαιναν να απαγγέλουν Ζαλοκώστα και Βαλαωρίτη. Στο σπίτι τους άκουγαν «Ερωτόκριτο» και δημοτικά τραγούδια. Ύστερα στα Γιάννενα, ο ποιητής υποχρεώθηκε να διαβάσει Καρασούτσα και Κατακουζηνό και προσηλώθηκε στους συντακτικούς κανόνες και τα αρχαία κείμενα. «Εγώ, ο προερχόμενος από τα σχολεία των Ιωαννίνων, εγνώριζα μεν περισσότερους, σχεδόν όλους τους κανόνες της γραμματικής και του συντακτικού, αλλά, καίτοι ποιητής ολίγον, δεν ηδυνάμην όμως, διότι δεν εδιδάχθην, να απαγγείλω ποίημα.....».

«.....Ωστόσο δεν παρασύρθηκε από τη λόγια μόρφωση. Μπορεί μεν να την κατέκτησε με την έμφυτη εξυπνάδα και επιμέλεια που διέθετε, αλλά η αρχική του πηγή, η λαϊκή και δημοτική δεν στέρεψε. Διαβάζει κάθε

βιβλίο που θα πέσει στα χέρια του και σιγά -σιγά αρχίζει και ο ίδιος να συγκεντρώνει πληροφορίες από ζωντανές πηγές σχετικά με την ιστορία του τόπου του. Δανείζεται βιβλία από ιδιωτικές βιβλιοθήκες στο Συρράκο και σπάνια βιβλία από τη βιβλιοθήκη της Ζωσιμαίας Σχολής. Μελετάει, κρατάει σημειώσεις, αγοράζει και ο ίδιος βιβλία και έτσι αρχίζει να σχηματίζει την προσωπική του βιβλιοθήκη. Τον ενδιαφέρει περισσότερο η ιστορία και η ποίηση. Αρχίζει επίσης να αναζητάει αυθεντικό υλικό σε χειρόγραφα μοναστηριών κι έτσι καταρτίζει τον πρώτο πυρήνα της ιδιωτικής του συλλογής με χειρόγραφα» (Περάνθης, 1936).

ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΣΧΟΛΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛ. ΕΤΟΣ 1880-1881

**Π Ι Ν Α Ξ**  
ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΟΥ ΩΣ ΑΝΩ ΣΧΟΛ. ΕΤΟΥΣ

Αριθ. Αποθ.	Όνοματεπώνυμον	Βαθμός	Ειδικότης	Παρατηρήσεις
2	Σ. Μανδρας	Γραμματικός	Μαθηματικός	Τάξις 8 (Η+Α)
3	Μητ. Παπαδός	Συνιδιότης	Φιλολογία	Μαθ. 298 292
3	Σ. Γρυμπαδός	Καθηγητής	Φιλολογία	" 298 15
4	Μησ. Ζακας	Καθηγητής	Φιλολογία	
5	Συμ. Βασιλός	Καθηγητής	Φιλολογία	
6	Σ. Κοινοδότης	Εγγεγραμμένος		
7	Σ. Μωυσιδης	"	"	
8	Κωνσ. Ουμπέρτος	"	"	
9	Συμ. Γρηγορίου	"	"	
10	Παύλος Βασιλαδης	"	"	
11	Χρ. Ξαρχαδης	Ειδικός	Μαθηματικός	
12	Σπυρ. Οικονομίδης	Εγγεγραμμένος		
13	Ντ. Χαλφης	Καθηγητής	Φιλολογία	
14	Ντ. Βασιλός	"	Φιλολογία	
15	Α. Παναγιωτ. Παναγιωτ.	"	"	

Γε. Ξαρχαδης Γεν. Γραμ. Σχολής  
 Ν. Παπαδός  
 Β. Θεοχαρδης  
 Ν. Κωνσταντίνος  
 Ν. Κωνσταντίνος

Εν Ιωαννίνοις 18 Ιουνίου 1940  
 Ο ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ  
 Ντ. Βασιλός

Πίνακας διδακτικού προσωπικού της Ζωσιμαίας Σχολής το 1880-81. (Πηγή : ΓΑΚ Ιωαννίνων)

Απ' τα γράμματα δε και τις σημειώσεις του φαίνεται πως επιχειρούσε συχνές εκδρομές παντού όπου θα έβρισκε οποιαδήποτε πληροφορία λαογραφική, ιστορική ή γλωσσολογική. «Ερευνών ανά τα σεβαστά και πολύτιμα λείψανα της μεγαλουργού γενεάς της Επανάστασεως, ερωτών μοναχούς και ποιμένας της Πίνδου και πολίτας γεραρούς των Ιωαννίνων...», εξομολογείται στις σημειώσεις του «Καλόγηρου». Τα χειρόγραφα αυτά, άλλα του αφαίρεσαν οι Τούρκοι, άλλα διέσωσε και άλλα κατέθεσε στη Χριστιανολογική Αρχαιολογική Εταιρία. «Τινά των χειρωγράφων τούτων – σημειώνει στους Βλάχους της Πίνδου – μοι αφήρεσαν οι τούρκοι εκ της βιβλιοθήκης μου κατά την εν Ιωαννίνους κατ' οίκον έρευναν, ότε τον Δεκέμβριον του 1888, συκοφαντηθείς διά πατριωτικόν τι ποίημα, κατεδιώχθην ως ύποπτος. Όσα δ' έτυχε να μη ευρίσκωνται εν τη βιβλιοθήκη μου, εν οίς και τα εκ της μονής Ηλιοκάλης ληφθέντα, μοι διεσώθησαν».

Η δεύτερη μαθητική περίοδος του Κ. Κρυστάλλη, που περιλαμβάνει τις γυμνασιακές του σπουδές, αρχίζει, όπως προείπαμε, τον Σεπτέμβριο του 1884, καθώς κατεβαίνοντας από το Συρράκο πάλι στα Γιάννενα, γράφεται στην πρώτη του Γυμνασίου. Εν τούτοις, μόνο την πρώτη τάξη του Γυμνασίου τελείωσε κανονικά. «Υστερα τον επήρα στο μαγαζί...» γράφει ο πατέρας του. Αιτία της διακοπής ήταν οι οικονομικές δυσχέρειες του πατέρα του, ο οποίος αναγκάστηκε να πάρει ριζικά μέτρα για να ανταπεξέλθει στις μεγάλες υποχρεώσεις του. Ένα απ' αυτά ήταν να σταματήσει, προσωρινά έστω, τον ποιητή από το σχολείο και να εξοικονομήσει τα σχολικά του έξοδα και να τον χρησιμοποιήσει στο μαγαζί του, στη θέση κάποιου έμμισθου υπαλλήλου του.

Έτσι ο Κρυστάλλης έχασε οριστικά το σχολικό έτος 1885-1886. Ίσως αυτό δεν τον στενοχώρησε πολύ καθώς βρήκε την ευκαιρία να επεξεργαστεί τις «Σκιές του Άδη». «Αλλά δεν είχε νούν στο εμπόριο...» λέει ο πατέρας του «κρυφά και τας νύκτας συνέταζεν Τας Σκιάς του Άδου...».

Το τί έκανε ο Κρυστάλλης στο διάστημα 1885 – 1888 που έφυγε για την Αθήνα και το πως βρέθηκε το 1888 στη Δ' τάξη του Γυμνασίου της Ζωσιμαίας Σχολής που πήγε να τον συλλάβει η Τουρκική αστυνομία, δεν είναι επακριβώς γνωστό. Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Γ. Γκάγκαρη «.. ό ποιητής, έξηκολουθεί συγχρόνως νά μελετά καί νά αύτοδιδάσκεται τά μαθήματα της 2ας καί 3ης Γυμνασίου».

Πρώτη τάξις Γυμνασίου

α/α	Όνομα και επώνυμο	Τάξις	αριθμ. Μην.	Γενικός Βαθμός
1	Αθανάσιος Γ. Βολοδίου	Δοξολίβια	2119	4 1/2 δριττος και εν δριττον
2	Αθανάσιος Π. Σελώνης	Ψωάννινα	2123	3 1/2 τριτος και εν δριττον
3	Ζηνοβιάδης Γ. Τσακίρας	"	2028	3 1/3 τριτος και τεταρτημιση
4	Αποστόλης Γ. Αναγίας	Νεφελί	2148	3 1/2 τριτος και εν δριττον
5	Σαβήσιος Στ. Βασιλιάδης	Ψωάννινα	2114	3 1/2 τριτος και εν δριττον
6	Σαβήσιος Α. Φιλιππίδης	"	2134	3 1/3 τριτος και τεταρτημιση
7	Γεώργιος Α. Ρεντάρης	"	2124	3 1/3 τριτος και δύο τετα
8	Γεώργιος Κ. Παχλάρας	"	2108	3 1/3 τριτος και τεταρτημιση
9	Γεώργιος Κ. Πισοπίρης	Βοίτες	2121	4 1/4 δριττος και τεταρτημιση
10	Γεώργιος Π. Μπατάς	Ψωάννινα	2106	3 1/2 τριτος και εν δριττον
11	Γεώργιος Δ. Τζιάς	Αρρηνίον	2205	3 1/3 τριτος και τεταρτημιση
12	Σπυρίδιος Χορολιδής	Ψωάννινα	2156	3 τριτος
13	Ζήσης Μ. Κατσιάνης	Καμαρίνα	2166	3 τριτος
14	Γεώργιος Κ. Κουτσοπιάς	Ψωάννινα	2118	3 2/3 τριτος και δύο τετα
15	Ψωάννης Β. Ζωίδης	"	2125	3 2/3 τριτος και δύο τετα
16	Ψωάννης Δ. Κυριακός	Κοβιζιάνη	2149	3 1/2 τριτος και εν δριττον
17	Κωνσταντίνος Δ. Βραχός	Ψωάννινα	1991	3 τριτος
18	Κωνσταντίνος Α. Πυροπόλεως	"	2020	2 1/2 τεταρτοι και εν δριττον
19	Κυριακός Δ. Πελάης	Κατανοβόν	2128	4 1/4 δριττος και τεταρτημιση
20	Κωνσταντίνος Ψωάννης Παπαδάς	Κατανοβόν	2117	2 1/2 τεταρτοι και εν δριττον
21	Κωνσταντίνος Παπαδάς Ζήσης	Ψωάννινα	2130	3 τριτος
22	Κωνσταντίνος Λ. Αρσένος	"	2109	4 1/4 δριττος και τεταρτημιση
23	Κωνσταντίνος Δ. Κωνσταντίνος	Κατανοβόν	2202	3 2/3 τριτος και δύο τετα
24	Μιχαήλ Κ. Κυριακός	Ψωάννινα	1988	2 1/2 τεταρτοι και εν δριττον
25	Μιχαήλ Ι. Κεκογιάννης	"	2122	3 τριτος
26	Μιχαήλ Κ. Σελώνης	"	2052	3 1/2 τριτος και εν δριττον
27	Νικόλαος Ε. Χασιδάς	"	2131	4 δριττος
28	Νικόλαος Μαλδαίος	Κατανοβόν	2190	4 2/3 δριττος και δύο τετα
29	Όρβόλης Π. Αϊδής	Κατανοβόν	2133	3 1/3 τριτος και τεταρτημιση
30	Παναγιώτης Γ. Παπαμπασιδάκης	Ψωάννινα	2139	3 τριτος
31	Σεβαστιανός Ι. Κομπαράς	"	2129	3 τριτος
32	Σεβαστιανός Ν. Τραχιάδης	"	2113	3 1/2 τριτος και δύο τετα
33	Περίωνης Αθανασιάδης	"	2173	4 1/4 δριττος και τεταρτημιση
34	Χριστόδωρος Δ. Μένιος	"	2116	3 1/2 τριτος και εν δριττον
35	Χρήστος Μανταλάς Μοσιρί	"	2206	3 τριτος
36	Ψωάννης Α. Μανταλάκης	Κατανοβόν	2208	3 1/4 τριτος και τεταρτημιση

Πίνακας με τις βαθμολογίες πρώτης τάξης (1880-81). Ο Κ. Κρουστάλης στο Νο 23 – Τρίτος και 2/3. (Πηγή : ΓΑΚ Ιωαννίνων)

Κατά τας άρχάς τού 1888, έφθασεν εις Ιωάννινα ό λόγιος και δημοσιογράφος Μιχαήλ Μητσάκης, όπως έπισκεφθή την πόλιν των έθνικών ονειρών, ως και τόν αδελφόν του, όστις ήτο Γραμματεός τού Έλληνικού Προξενείου. Εκεί τότε έγνώρισε πατέρα και υιόν Κρυστάλλη, και τή παρακλήσει των, ό Μητσάκης είσηγήθη εις τόν Μιλτ. Πανταζήν (γυμνασιάρχην τότε τής Ζωσιμαίας) νά δεχθή εις την 4ην τάξιν τόν Κρυστάλλην ως ακροατήν. Αύτή είναι ή ακριβής ιστορία». Επομένως, φαίνεται πως η λύση που βρέθηκε ήταν να παρακολουθεί ο Κρυστάλλης το σχολείο ως ακροατής και να κατατοπίζεται στα μαθήματα με ατομική μελέτη και να δίνει στο τέλος της χρονιάς εξετάσεις «ως κατ' οίκον διδαχθείς». Με τον τρόπο αυτό πέρασε το σχολικό έτος 1886 – 1887. Δίνοντας εξετάσεις τον Ιούνιο του 1887 πήρε το ενδεικτικό της Γ' τάξης του γυμνασίου. Και το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου άρχισε να διαβάζει για την Δ' και τελευταία τάξη, που κι αυτήν χρειάστηκε να την τελειώσει σε δυο χρόνια, αφού το φθινόπωρο του 1888, τον συναντούμε ακόμη ως ακροατή».

Όλο αυτό το χρονικό διάστημα, κάθε καλοκαίρι ο Κρυστάλλης εξακολουθούσε να ανεβαίνει στο Συρράκο και τα γύρω χωριά για ξεκούραση και έρευνες. Το καλοκαίρι του 1885, αρχίζει να γράφει τις «Σκιές του Άδου» με σημειώσεις στα διάφορα Άσματα κατά το υπόδειγμα του Βαλαωρίτη και με διάρθρωση επηρεασμένη από τις «Σκιές του Φαλήρου» του συγχωριανού του Γ. Ζαλοκώστα. Την άνοιξη του 1887, έφτασαν από την Αθήνα στα Γιάννενα τα πρώτα αντίτυπα των Σκιών, που κυκλοφόρησαν στην πόλη. Τυπώθηκαν συνολικά 500 σώματα, που ο γερο – Κρυστάλλης, προνοητικός, φρόντισε να μη διοχετευτούν στην κυκλοφορία. «Αν και τα κατέσχεσα εις Καλαρρύτες, αυτός έκανε τρόπον και έλαβεν 30, τα οποία διένειμεν εις φίλους Ιωαννίνων...» γράφει σε ένα γράμμα του.

### Οι συνέπειες ενός ποιήματος

Η φήμη και το κύρος που απέκτησε ο Κρυστάλλης ως ενός νέου με λαμπρό πνευματικό μέλλον, έκανε τη ρουμανική προπαγάνδα να θέλει να τον προσεταιριστεί. Ήδη η οργάνωση της Μακεδονορουμανικής προπαγάνδας, χρηματοδοτούμενη από την Ρουμανική κυβέρνηση, είχε αρχίσει συστηματικά τη δράση της, ιδρύοντας σχολεία στη Σαμαρίνα, στέλνοντας δικούς της δασκάλους, διαδίδοντας τη ρουμανική μόρφωση και προσπαθώντας να στρέψει τους βλάχους εναντίον της ελληνικής πατρίδας. Όσους διακρίνονταν στα γράμματα, προσπαθούσε να τους φέρει στους κόλπους της και να τους χρησιμοποιήσει για τους σκοπούς

της. Για να προσηλυτίσει τον Κρουστάλλη χρησιμοποίησε τον Απόστολο Μαργαρίτη από το χωριό Βδέλλα (Αβδέλλα), συγγραφέα ενός προπαγανδιστικού βιβλίου που είχε κυκλοφορήσει στα Γαλλικά με τίτλο "Les Grecs. Les Albanais et les Valaques et l' empire Ottoman par un Valaque du Pinde".

*Εγγραφή των Εφορευτικών Έλλοιων 1881-1882.*

Αριθμ. Ελλοίου	Όνομα και Επάγγελμα	Πατρικό	Αριθμ. Μητρώου	Γενικοί Βαθμοί
<b>Β' τάξη Εφορείου</b>				
178	1 Αδάμοις Π. Σλοίου	Σκάρου	2123	4 1/2
179	2 Αδάμοις Γ. Σλαδίου	Διπλόβια	2119	4 1/2
180	3 Αρτζολίζης Γ. Κρανί	Κυριάδης	2148	3 1/2
181	4 Βασιλείου Α. Φυλιού	Βασιλείου	2134	3
182	5 Βασιλείου Σ. Βασιλείου	"	2114	3 1/2
183	6 Βέρρη Α. Μούσης	"	2106	3 1/2
184	7 Βέρρη Γ. Πισσούρη	Βούζοι	2121	4 1/2
185	8 Βέρρη Γ. Τραζαρά	Βασιλείου	2108	3 1/2
186	9 Βέρρη Α. Τσιβίτς	"	2124	3 1/2
187	10 Βέρρη Δ. Σπύρου	Αρμαυρού	2205	3 1/2
188	11 Βέρρη Σ. Ελαφροπόδη	Σίλβας	2251	3 1/2
189	12 Βουρλάκης Χρηστάκης	Βασιλείου	2156	4 1/2
190	13 Βούρβουρ Γ. Κουλιάρης	"	2118	3 1/2
191	14 Βουχάρης Γ. Βλάχος	Βούζοι	2256	3 1/2
192	15 Βασιλείου Δ. Κριακού	Κουβίνας	2149	4
193	16 Βουρλάκης Δ. Κουρμούρης	Βουρλάκης	2207	4 1/2
194	17 Βουρλάκης Δ. Σίλβας	Βουρλάκης	2128	4 1/2
195	18 Βουρλάκης Σ. Σπύρου	Βασιλείου	2109	4 1/2
196	19 Βουρλάκης Σ. Βραχά	"	1991	3 1/2
197	20 Βουρλάκης Γ. Τσιβίτς	Βουρλάκης	2277	3 1/2
198	21 Βουχάρης Γ. Κουρμούρης	Βασιλείου	2122	3 3/4
199	22 Βουχάρης Γ. Κουρμούρης	Βασιλείου	2299	4 1/2
200	23 Βουχάρης Γ. Σπύρου	Βασιλείου	2052	3
201	24 Βουχάρης Μολδαίου	Βουρλάκης	2190	4 1/2
202	25 Βουχάρης Δ. Βραχά	Κουβίνας	2281	4 1/2
203	26 Βουχάρης Σ. Σπύρου	Βουρλάκης	2302	2 1/2
204	27 Βουχάρης Γ. Χρηστάκης	Βασιλείου	2131	3 1/2
205	28 Βουχάρης Γ. Αδελφός	Βουρλάκης	2133	3 1/2
206	29 Βουχάρης Α. Κίρμα	Βασιλείου	2088	3
207	30 Βουχάρης Γ. Παραμυδίου	"	2139	3
208	31 Βουχάρης Χ. Βραχά	"	2027	3
209	32 Βουχάρης Π. Βραχά	"	1990	3
210	33 Βουχάρης Α. Βραχά	"	2113	4 1/2
211	34 Βουχάρης Αδελφός	"	2173	4 1/2
212	35 Βουχάρης Σ. Κουρμούρης	"	2129	3 1/2
213	36 Βουχάρης Γ. Κουρμούρης	Βουρλάκης	2294	3 1/2
214	37 Βουχάρης Γ. Αδελφός	Βασιλείου	1985	3
215	38 Βουχάρης Δ. Μύσης	"	2116	3 1/2
	(Αμοιβή)	Β' Εφορείου		

213

Πίνακας με τις βαθμολογίες Β' τάξης (1881-82). Ο Κ. Κρουστάλης στο Νο 16 – Δεύτερος και 1/4. (Πηγή: ΓΑΚ Ιωαννίνων)

Σε μια περίοδο που ο Δ. Κρουστάλλης ήταν πλέον φτωχός και ο γιός του διψούσε για μάθηση, παρουσιαζόταν κατά την αντίληψη του Μαργαρίτη, μια μοναδική ευκαιρία κι έτσι τόλμησε να κάνει την πρόταση σε έναν άνθρωπο που το 1880 είχε κάνει ότι περνούσε απ' το χέρι του για να συμπεριληφθεί το Συρράκο στην ελεύθερη Ελλάδα με τη Συμφωνία της Κωνσταντινούπολης :

- «Δεν μου δίνεις το γιό σου να τον στείλω στο Βουκουρέστι, να γίνει μεγάλος άνθρωπος!»
- «Ούτε το σκυλί μου δεν σου δίνω», ήταν η απόκριση του προσβεβλημένου πατέρα.

Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Περάνθη, ο Μαργαρίτης δεν το έβαλε κάτω κι εξακολούθησε να πολιορκεί τον πατέρα Κρουστάλλη όλο και πιο στενά, σε σημείο που ο γέρος, οργισμένος, κάποια στιγμή τον χαστούκισε. Ο Μαργαρίτης τον πήγε στον Κατή, ο οποίος τον δίκασε να πληρώσει πρόστιμο μια λίρα. Ο γέρος έδωσε δύο και σύμφωνα με την παράδοση που διασώθηκε, στράφηκε και έδωσε στον μηνυτή και δεύτερο χαστούκι.

Το περιστατικό αυτό συζητήθηκε ευρέως στα Γιάννενα και ο Μαργαρίτης, (ή κατά τον Γκάγκαρη κάποιος Στέλιος από το Γρεβενίτι, όργανο της αστυνομίας και της ρουμανικής προπαγάνδας), ζητώντας εκδίκηση, φρόντισε να προμηθευτεί ένα αντίτυπο των «Σκιών», καταδίδοντας στον Χιβζή πασά τον νεαρό ποιητή ως επικίνδυνο εχθρό της τουρκικής αυτοκρατορίας.

«Έν έξ αυτών έπεσεν είς χείρας ρομούνου διδασκάλου έν Γρεβενοίς, έπροδόθηκαν είς τήν αρχήν, ήτις ετηλεγράφησεν είς Ιωάννινα νά τόν συλλάβουν», γράφει ο πατέρας του.

Ο Χιβζή πασάς διέταξε τη σύλληψή του, στις 14 Δεκεμβρίου 1888, όταν ο ποιητής βρισκόταν ήδη από τριμήνου στα Γιάννενα. Τις πρώτες πληροφορίες επ' αυτού παρουσίασε ο Μιχαήλ Ροδάς (1928), βασιζόμενος σε πληροφορίες που του δόθηκαν κατά τη διάρκεια μιας δημοσιογραφικής περιοδείας του στα Γιάννενα. Σύμφωνα με αυτές, ένας τούρκος αστυνομικός μπήκε στη Β' τάξη της Ζωσιμαίας, εζήτησε από τον γυμνασιάρχη Πανταζή να διαβάσει τον κατάλογο, ενώ ο Κ. Σταμάτης, συμμαθητής του ποιητή, υποψιασθείς ποιόν ζητούσαν, συμβούλεψε τον Κρουστάλλη να σκύψει χαμηλά στο θρανίο του και να απαντήσει «απών», όταν η εκφώνηση θα έφτανε στο όνομα Κρουστάλλης.



Το βιβλίο των βαθμολογιών 1882-1883

Αριθμ. αλφ. βλ.	Αριθμ. αλφ. βλ.	Όνομα κατ' ενομήν	Βαθμολογία	Αριθμ. αλφ. βλ.	Αριθμ. αλφ. βλ.
		<b>Γ' τάξη Γραμματικής</b>			
115	1	Αθανάσιος Α. Στάσης	Βυζάντιον	2133	3 1/2
116	2	Αθανάσιος Α. Εγγυαδίου	Βυζάντιον	2119	4
117	3	Αθανάσιος Α. Βασιλείου	Βυζάντιον	2148	3 1/2
118	4	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2007	4
119	5	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2359	2 1/2
120	6	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2389	4
121	7	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2118	3
122	8	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2105	3
123	9	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2131	4
124	10	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2105	3 1/2
125	11	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2130	3 1/2
126	12	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	209	3
127	13	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2330	3 1/2
128	14	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2199	3 1/2
129	15	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2207	4
130	16	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2209	4 1/2
131	17	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	1991	3 1/2
132	18	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	1977	3 1/2
133	19	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2277	3 1/2
134	20	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2122	3 1/2
135	21	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2299	4
136	22	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2190	4 1/2
137	23	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2302	4
138	24	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2379	3 1/2
139	25	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2131	3 1/2
140	26	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2123	3 1/2
141	27	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2173	4 1/2
142	28	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2085	3 1/2
143	29	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2367	3 1/2
144	30	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2139	3
145	31	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2359	3 1/2
146	32	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2129	3 1/2
147	33	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2290	3 1/2
148	34	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2113	4 1/2
149	35	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2377	3
150	36	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2384	4 1/2
151	37	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2115	3
		<b>Αριθμοί</b>			
152	38	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2134	
153	39	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	2251	
154	40	Αθανάσιος Α. Καραγιάννη	Βυζάντιον	1858	

217

Πίνακας με τις βαθμολογίες Γ' τάξης (1882-83). Ο Κ. Κρουστάλης στο Νο 15 – Δεύτερος. (Πηγή : ΓΑΚ Ιωαννίνων)

Εν συνεχεία, κατά τις ίδιες αφηγήσεις, ο Κ. Σταμάτης και ο Τ. Σούλης βοήθησαν στο διάλειμμα τον ποιητή να πηδήσει στη γειτονική προς τη Ζωσιμαία οικία Ζωΐδη, κι απ' εκεί, από σπίτι σε σπίτι να φτάσει στο δικό του. Ανάμεσα στους συμμαθητές του, που τον βοήθησαν στο σχολείο τη δύσκολη αυτή ώρα, ο Μ. Περάνθης έμαθε από άλλες αφηγήσεις και το όνομα του Αν. Δρόσου και το ανέφερε στη νεανική του μελέτη για τον Κρυστάλλη (1936). [Τις ίδιες πληροφορίες χρησιμοποίησαν ο Β. Κρυστάλλης και Χ. Αγγελομάτης (1939)]. Ωστόσο οι διηγήσεις αυτές παρουσιάζουν πολλά λάθη καθώς από τα αρχεία της Ζωσιμαίας Σχολής πληροφορούμαστε ότι ούτε ο Σταμάτης ούτε ο Σούλης ήταν ποτέ συμμαθητές του Κρυστάλλη. «Ο μεν Σταμάτης τέλειωσε το Γυμνάσιο το 1891, ο δε Σούλης το 1892, όταν ο Κρυστάλλης ήταν ήδη στην Αθήνα» (Γάγαρης, 1944).

Ο πρώτος βιογράφος του Κρυστάλλη, ο Γ. Γάγαρης, αναφέρει, σύμφωνα με τα αρχεία της Ζωσιμαίας Σχολής, μερικά από τα ονόματα των πραγματικών του συμμαθητών, όπως :

1. Β. Λίτης, από τη Βούρμπιανη.
2. Αν. Δρόσος, συγγάτοικός του αργότερα στην Αθήνα.
3. Β. Γεροκωστόπουλος, από τα Κατσανοχώρια, στον οποίο ο Κρυστάλλης αφιέρωσε ένα ελεγείο.
4. Ν. Χαλιάσος, από τα Γιάννενα.
5. Ε. Γεωργάτης, από τη Ζίτσα.
6. Γ. Σιάμος, από το Κράψι, απ' τους πολύ στενούς φίλους του Κρυστάλλη στην Ήπειρο και στην Αθήνα.
7. Αχμέτ Ρασήμ, από το Αργυρόκαστρο, ο οποίος διορίστηκε αργότερα διερμηνέας στην Πόλη, στο Γραφείο Τύπου του Αβδούλ Χαμήτ.

Ο Γ. Γάγαρης βρήκε τα ίχνη των δυο από τους παραπάνω συμμαθητές και ζήτησε σχετικές πληροφορίες. Η αφήγηση του Ε. Γεωργάτη στα Γιάννενα το 1946 έχει ως εξής : « Εγώ τα της καταδιώξεως του Κρυστάλλη γνωρίζω ως εξής : Μίαν πρωίαν μετέβαινα εις την οικίαν του διά να πηγαίνωμεν μαζί εις το σχολείον. Την στιγμήν εκείνην, ενώ εγώ έστρεφον την γωνίαν της οικίας Ζαλοκώστα, εις αστυνομικός έκρουε την θύραν της οικίας του Κρυστάλλη, όστις από το επάνω μέρος είδε τον αστυνομικόν. Κάποιος όμως από την απέναντι οικίαν Ζαλοκώστα, η οποία είχε προέχον

προς τα έξω το άνω μέρος και μόλις δύο μέτρα απείχε, έκαμε νόημα εις τον Κρυστάλλην και του είπε κάτι τι.

Αργότερα έμαθα ότι τον εζήτησαν και εις το γυμνάσιον. Εγώ φοβηθείς εκρύβην, μη μεταβάς εις το σχολειόν. Ως γνωρίζω, κάποιος Στέλιος από το Γρεβενίτι, όργανον της τουρκικής αστυνομίας και της ρουμανικής προπαγάνδας, κατέδωσε τας «Σκιάς του Άδου» και τον ποιητήν. Εις το σπίτι του πατρός Κρυστάλλη εγένετο έρευνα και, ως επληροφορήθην από τον συμμαθητή μας Αχμέτ Ρασήμ, κατεσχέθησαν πολλά βιβλία τα οποία εκάησαν. Ο ποιητής εδραπέτευσε διά του μεσοπήγαδου με την οικίαν Γεροκωστόπουλου, νυν Μήτση, ολίγον αντίκρου της οικίας Λιάσκου. Και από εκεί εις το οικόπεδον, όπου νυν η οικία Βλαχλείδη».

Προηγουμένως, το 1943, ο Γ. Γάγαρης είχε επισκεφθεί στην Αθήνα, στην οδό Λευκάδος 10, τον άλλο συμμαθητή του Κρυστάλλη, Β. Λίτη, του οποίου η αφήγησις έχει ως εξής : «Ο Κρυστάλλης εμαθήτευσεν εις την 4ην γυμνασίον κατά το έτος 1888. Μίαν ημέραν του Οκτωβρίου ή Νοεμβρίου, είδομεν άξαφνα την Ζωσιμαίαν περικυκλωμένην από επτά αστυνομικούς υπαλλήλους. Οι τέσσαρες εισήλθον εις τον περίβολον και καλέσαντες τον διευθυντήν της Ζωσιμαίας Μιλτιάδην Πανταζήν εζήτησαν πληροφορίας περί της τάξεως εις την οποίαν ανήκεν ο Κρυστάλλης. Εισηλθον μαζί του εις την 4ην, αλλά ο Κρυστάλλης δεν ήτο εκεί. Ως δε ενθυμούμαι, δεν είχε μεταβεί ούτε την προτεραίαν. Διότι ο πατήρ του είχε ειδοποιηθεί από τούρκον αστυνομικόν ότι ο υιός του επρόκειτο να συλληφθή. Από Ιωάννινα, με βάρακταν επέρασεν εις Δρίσκον και εκείθεν εις Καλαρρύτες. Κατά το 1889 ήτο περίπου 19 ετών».

Από τις αυθεντικές αυτές πληροφορίες, συνδυάζοντάς τες με άλλα υπάρχοντα στοιχεία, μπορούμε να φανταστούμε το περιστατικό της δίωξης του ποιητή. Οι τούρκοι αστυνομικοί τον αναζητούν στο σπίτι του, την μεθεπομένη του Αγίου Σπυριδωνος, 14 Δεκεμβρίου 1888. Είτε γιατί ο πατέρας του είναι ειδοποιημένος από φίλο αστυνομικό, είτε γιατί κάποιος ειδοποίησε την τελευταία στιγμή από την γειτονική οικία Ζαλοκώστα, ο Κρυστάλλης κρύβεται στη μεσάντρα, μεγάλο ερμάρι εντοιχισμένο στη μια πλευρά του δωματίου. Οι αστυνομικοί μπαίνουν στο δωμάτιο, θεωρούν το ντουλάπι για τοίχο και προχωρούν στο απάνω πάτωμα, όπου βρίσκεται η βιβλιοθήκη, να βρουν τα ύποπτα βιβλία. «Τινά εκ των χειρογράφων τούτων – λέγει ο Κρυστάλλης σ' ένα σημείο των Βλάχων της Πίνδου όπου αναφέρεται στο Μαλακάσι – μοι αφήρεσαν οι τούρκοι εκ της βιβλιοθήκης μου κατά την εν Ιωαννίνοις κατ' οίκον έρευναν, ότε τον Δεκέμβριον του 1888, συκοφαντηθείς υπό της ρουμανικής προπαγάνδας διά πατριωτικόν

τι ποίημα, κατεδιώχθην ως ύποπτος». Επειδή η έρευνα στη βιβλιοθήκη και η κατάσχεση βιβλίων, φυλλαδίων και χειρογράφων παρατεινόταν, ο πατέρας του φωνάζει απάνω, για ένα ζεστό, τους αστυνομικούς που είχαν παραμείνει και φρουρούσαν στο προαύλιο. Τότε ειδοποιείται ο κρυβόμενος ποιητής, από την καταπακτή του δωματίου κατεβαίνει στο υπόγειο, απ' εκεί βγαίνει στο αφρούρητο προαύλιο και πηδώντας το μεσοπήγαδο, ρίχνεται στην γειτονική οικία Ζαρίμπα ή Γεροκωστόπουλου κατά την αφήγηση του Γεωργάτη. Στο σπίτι αυτό ένας παραγιός του πατέρα του του πήγε ρούχα, τον μεταμφίεσε σε τσομπάνο και τον παρέλαβε να τον οδηγήσει στο μαντηλάδικο του Αριστεΐδη Μέρτσα, κοντά στο Αρχιμαντρίο. Εκεί έμεινε κρυμμένος οκτώ μέρες.

Την επομένη έγινε έρευνα και στη Ζωσιμαία, όπως διηγήθηκε ο Β. Λίτης. Κάλεσαν επίσης επανειλημμένα τον πατέρα του στην αστυνομία, ο οποίος, ξέροντας τις συνήθειες των τούρκων, έβρισε τον γιό του, δήλωσε ότι τον αποκηρύσσει και προσπάθησε να φανεί ότι καταδικάζει και τα ποιήματά του και όλη του την μέχρι τότε διαγωγή. Οι διαθέσεις των τούρκων ήταν άγριες. Οι αστυνομικοί θα τον αναζητούσαν παντού. Έτσι δεν έμενε άλλη λύση από το να δραπετεύσει στο ελεύθερο ελληνικό έδαφος. Η συνεννόηση μεταξύ πατέρα και γιού από φόβο μήπως παρακολουθούνται, γινόταν μέσω του παραγιού. «...Ο Δ. Κρουστάλλης, έστειλε στο παιδί του λίγα λεπτά, το εικόνισμα του Άι Γιώργη του νεομάρτυρα, τα χαρτιά και τα βιβλία που του ζήτησε κι έτυχε να γλυτώσουν από τη φωτιά των τούρκων, του θύμισε να στείλει ένα υβριστικό γράμμα και τον εφοδίασε με συστατικά γράμματα για τους γνωστούς του στην Αθήνα» (Περάνθης, 1936). Έτσι ο ποιητής ξεκίνησε με τον παραγιό, ντυμένοι τσομπάνηδες, το βράδυ της ένατης μέρας, περνώντας με βάρκα τη λίμνη και φτάνοντας στα χωριά Μπρακουμάδι κι απ' εκεί στα σύνορα, μια επικίνδυνη διαφυγή που την περιέγραψε παραστατικά ο ποιητής στο διήγημα «Το φυλαχτό μου». Πέρασε τα σύνορα σε μια αφύλαχτη διάβαση του Δρίσκου, όπως ανέφερε ο Β. Λίτης και την περιγράφει και ο ίδιος ο ποιητής στο «Μαλακάσι», μέσα από μια χαράδρα που απέχει μια ώρα από την μονή της Ηλιόκαλλης που βρίσκεται στα μισά περίπου του δρόμου Ιωαννίνων – Συρράκου, πράγμα που βεβαιώνει και ο πατέρας του στην επιστολή του προς τον κ. Κ. Καζαντζή. «Ευρέθη διά τών βράχων, ποταμιών και χιόνων εις Άρταν και απεκεί εις Αθήνας», γράφει ο πατέρας του στον Κ. Καζαντζή. Από την Άρτα όπου στάθμευσε, έστειλε στον πατέρα του το υβριστικό γράμμα που του ζήτησε και από την Αθήνα, όπου έφτασε στις αρχές Ιανουαρίου 1889, έστειλε άλλη συνθηματική ειδοποίηση για την σωτηρία του.

Λογίαι του σχολείου έτους 1883-1884

Αριθμ. Λογίου	Αριθμ. Τάξης	Όνομα καὶ ἐπώνυμο	πατρὶς	Βαθμ. μωρ	Συνολικὸς βαθμὸς
Συνολικὰ Αριθμὸς ὑποκειμένων					
Αριθμὸς τῶν τῶν					
97	34	Σωτηρὸς Γ. Τρυφῆ	Παροπούλα	2065	
98	35	Αθανάσιος Χ. Ἀρμενίου	Ύδωννα	1875	
99	36	Χάρις Παπαδημητρίου	Βαρύτι	1880	
100	37	Θεοφάνης Σ. Ἰβήρος	Κορίνθι	2147	
101	38	Γεώργιος Μ. Παπαφῆ	Δολφά	2481	
Λογίαι τῆς Δ'					
102	1	Αθανάσιος Νέλης	Βαρύτι	2367	3/5 κλάσας καὶ ἐπισημῶν
103	2	Απόστολος Νικηταίου	Ύδωννα	2007	3/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
104	3	Αθανάσιος Σ. Λεοκάρου	Διφύσσα	2119	3/5 κλάσας καὶ μία κλάσας
105	4	Αχιλλεὺς Μ. Χαρισματίου	Ύδωννα	1992	2/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
106	5	Αθανάσιος Δ. Σκοπάνης	"	2125	3/5 κλάσας καὶ μία κλάσας
107	6	Βασίλειος Σ. Βασιλειάδης	"	2114	2/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
108	7	Γεώργιος Δ. Μπαλάς	"	2104	2/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
109	8	Γεώργιος Σ. Σαγγαλιώτης	Γέμενα	2201	2/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
110	9	Γεώργιος Α. Ριζοτάς	Ύδωννα	2124	4 κλάσας
111	10	Γεώργιος Κ. Πικροπού	Βαρύτι	2121	3/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
112	11	Γεώργιος Σ. Τσακωπού	κ. Ύδωννα	2459	3/5 κλάσας καὶ μία κλάσας
113	12	Γεώργιος Κ. Μακροπού	Ζαφύρα	2478	4/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
114	13	Γεωργίου Μ. Σάργος	Βέροια	2446	3/5 κλάσας καὶ ἐπισημῶν
115	14	Γεωργίου Βασιλειάδης	Γέμενα	2376	4/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
116	15	Γεωργίου Ν. Διόσκου	Ύδωννα	1732	3/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
117	16	Γεωργίου Γ. Βαζαίου	Βαρύτι	2256	3/5 κλάσας καὶ ἐπισημῶν
118	17	Γεωργίου Σ. Βασιλειάδης	Μακροπού	2481	2/5 κλάσας καὶ μία κλάσας
119	18	Γεωργίου Θεοφάνους	κ. Ύδωννα	2458	3/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
120	19	Γεωργίου Α. Βασιλειάδης	Ύδωννα	2002	2/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
121	20	Θεοφάνης Σ. Τριφυλίου	Βαρύτι	1977	4 κλάσας
122	21	Θεοφάνης Σ. Βασιλειάδης	Ύδωννα	1998	3/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
123	22	Θεοφάνης Σ. Κρουστάλης	Συρράκου	2207	3/5 κλάσας καὶ μία κλάσας
124	23	Κωνσταντῖνος Σ. Ἀρμάου	Ύδωννα	2109	4/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
125	24	Μιχαὴλ Σ. Βασιλειάδης	"	2122	2/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
126	25	Μιχαὴλ Ἀγγελίου	Βαρύτι	2409	5 κλάσας
127	26	Μιχαὴλ Παπακωνσταντῖνου	Αρτέμινα	2299	3/5 κλάσας καὶ ἐπισημῶν
128	27	Νικόλαος Σ. Σαγγαλιώτης	Βαρύτι	2322	4/5 κλάσας καὶ ἐπισημῶν
129	28	Νικόλαος Σ. Σαγγαλιώτης	Πάρος	2379	4 κλάσας
130	29	Νικόλαος Σ. Σαγγαλιώτης	Ύδωννα	2131	4 κλάσας
131	30	Νικόλαος Σ. Ριζοτάς	Καπυράδου	2463	2/5 κλάσας καὶ δύο κλάσας
132	31	Νικόλαος Μακροπού	Αρτέμινα	2190	4/5 κλάσας καὶ ἕξι κλάσας
133	32	Νικόλαος Σ. Βασιλειάδης	Βαρύτι	2487	3/5 κλάσας καὶ ἐπισημῶν

221

Πίνακας με τις βαθμολογίες Δ' τάξης (1883-84). Ο Κ. Κρουστάλης στο Νο 22 – Τρίτος και 3/4. (Πηγή : ΓΑΚ Ιωαννίνων)

Οι τούρκοι συνέχισαν άκαρπα τις έρευνές τους για την σύλληψη του ποιητή, η διαφυγή του οποίου θεωρήθηκε μεγάλη προσβολή. Απόδειξη ότι έπαυσαν τον διευθυντή της αστυνομίας και συνέλαβαν τον πατέρα του Κρυστάλλη. Αυτός τους έδειξε το υβριστικό γράμμα του γιού του, τους έπεισε ότι τον αποκήρυξε και αφέθηκε ελεύθερος. Το στρατοδικείο δίκασε τότε τον φυγάδα ποιητή ερήμην και τον καταδίκασε σε 25 χρόνια εξορία στο Φεζάν της τουρκικής Τριπολίτιδας.

### Οι προσπάθειες για συνέχιση των σπουδών στην Αθήνα

Στην Αθήνα ο Κρυστάλλης προσπαθεί να συνεχίσει τις σπουδές του και να τελειώσει το Γυμνάσιο. Πήγε στον Σ. Λάμπρου ζητώντας τη συνδρομή του. Σε ένα γράμμα του προς τον Σπύρο Π. Λάμπρο στις 27 Ιανουαρίου 1889, γράφει χαρακτηριστικά : « Αξιότιμε κ. Σπ. Π. Λάμπρε, .....ήδη μου συμβαίνουν και τα παρόντα : Καταδιώκομαι υπέρ του Έθνους, νομίζω, υπό των εχθρών αυτού. Ο θεός με σώζει από τας χείρας των και με στέλλει, με φέρει μάλλον αυτός ο ίδιος, εις το Έθνος, με ρίπτει εν τω μέσω της Πρωτευούσης αυτής, μεταξύ Βασιλέως, Υπουργών, Βουλευτών και τόσων άλλων μεγάλων ανδρών. Ζητώ εντεύθεν και εκείθεν προστασίαν – και τί προστασίαν;

Ούτε Υπουργός θέλω να γείνω, ούτε Βουλευτής, ούτε Βασιλεύς : μικράν υποτροφίαν ζητώ, ολίγα χρήματα, ίνα εξακολουθήσω τας σπουδάς μου, τα γράμματά μου, δί' α με έπλασεν ο θεός και να φανώ χρήσιμος εις την κοινωνίαν, να εκπληρώσω δηλ. την αποστολήν μου εν των κόσμω (αν ουχί εδώ, εις τας πολυδαπάνους Αθήνας, εν Άρτη τουλάχιστον ή αλλαχού, έως ότου τελειώσω το Γυμνάσιον. Όχι! μοι απαντούν, όσοι καταδέχονται να με ακούσουν και να μοι ομιλώσι. Όχι! Δεν είναι διά σε τα χρήματα του Έθνους, είναι διά τα στόματα των ελευθέρων Ελλήνων, των υποστηρικτών των Βουλευτών, των Κομμάτων, των καταστροφέων του Έθνους. Και εγώ; Ο δυστυχής είμαι δούλος Έλλην, ξένος δηλαδή ενταύθα υπολογιζόμενος, και μόνος, άνευ ουδενός να με οδηγή εις τον ένα και εις τον άλλον.....» (Περάνθης, 1936).

Έφτασε στο Σύλλογο προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, ζητώντας να αναλάβουν τη συνέχιση των σπουδών του. Ξαναπηγαίνει στο Λάμπρου και ξαναλέει τα παραπόνά του.

- «Να τον καταστήσωμεν υπότροφον του Αθήνησι», λέει ο Μηστριώτης, που ακούει την συζήτηση..

Σελ. 21		κατὰ τὸ σχολεῖον 2 <sup>ος</sup> 1884-1885		Σελ. 22		Φρονιμὸς λαμβάνει.	
21 <sup>ος</sup>	22 <sup>ος</sup>	Ὄνομα καὶ ἐπίθετον πατρὸς	πατρὶς	βαθ.	Σελ.	Φρονιμὸς λαμβάνει.	
		<i>Ἀνεξεταστοὶ</i>					
277	21	Σωφρον. Α. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2445	3/4	πρώτος ἐν ἔργῳ	
278	22	Φαειμῆς Α. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2175	4/2	πρώτος ἐν ἔργῳ	
279	23	Ἰωάννης Α. Βυζαντινίδης	1. Βελώνη	2334	4/2	πρώτος ἐν μεταρρυθμίσει	
280	24	Χριστὸς Δ. Μανιός	Κυάννη	2114	3	πρώτος	
281	25	Χριστόφορος Α. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2404	4/2	πρώτος ἐν μεταρρυθμίσει	
		<i>Ἀνεξεταστοὶ</i>					
282	26	Χριστόφορος Φ. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2148	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 21/7/81 πρὸς βιβλίου	
283	27	Ἰωάννης Β. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2504	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 18/7/81 πρὸς βιβλίου	
284	28	Φαειμῆς Δ. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2251	(2/2)		
285	29	Ἰωάννης Δ. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2451	(2/2)		
286	30	Ἰωάννης Α. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2402	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 18/7/81 πρὸς βιβλίου	
287	31	Κωνσταντῆς Β. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2545	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 18/7/81 πρὸς βιβλίου	
288	32	Μιχαὴλ Γ. Βυζαντινίδης	"	2297	(2)	Ἐξακτοῦς τῆ 11/7/81 πρὸς βιβλίου	
289	33	Μιχαὴλ Δ. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2409	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 18/7/81 πρὸς βιβλίου	
290	34	Κωνσταντῆς Ε. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2131	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 11/7/81 πρὸς βιβλίου	
291	35	Σωφρον. Β. Βυζαντινίδης	"	2115	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 19/7/81 πρὸς βιβλίου	
292	36	Χριστὸς Ε. Βυζαντινίδης	"	1987	(2/2)	Ἐξακτοῦς τῆ 19/7/81 πρὸς βιβλίου	
		<i>Ἀνεξεταστοὶ</i>					
293	37	Ἰωάννης Σ. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2419		2 <sup>ος</sup> δευτ. κατὰ τὰ ἔργα 7/81	
294	38	Κωνσταντῆς Δ. Βυζαντινίδης	Σοφολύσι	2407		" " "	
295	39	Μιχαὴλ Ζ. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2487		" " καὶ ἀρχὸς 18/81	
296	40	Σωφρον. Η. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2446		" 2 <sup>ος</sup> τῶν Χριστουγέννων	
297	41	Σωφρον. Θ. Βυζαντινίδης	Κυάννη	1992			
298	42	Σωφρον. Ι. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2470			
299	43	Σωφρον. Κ. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2372		2 <sup>ος</sup> δευτ. τῆ 14 Μαΐου	
300	44	Ἰωάννης Λ. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2459			
301	45	Κωνσταντῆς Μ. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2150			
302	46	Κωνσταντῆς Ν. Βυζαντινίδης	Βίτσα	2463			
303	47	Σωφρον. Ξ. Βυζαντινίδης	Κυάννη	2129		Ἐξακτοῦς τῆ 17/7/81 πρὸς βιβλίου	
304	48	Σωφρον. Ο. Βυζαντινίδης	"	2081		Ἐξακτοῦς τῆ 29/7/81 πρὸς βιβλίου	

Πίνακας με τις βαθμολογίες της Α' τάξης του Γυμνασίου της Ζωσιμαίας (1884 – 85). Ο Κ. Κρουστάλης στους ανεξεταστέους στο Νο 28. (Πηγή : ΓΑΚ Ιωαννίνων)

Αλλά ούτε αυτή η υπόσχεση πρόκειται να τηρηθεί. Εφοδιάζεται με καινούργια γράμματα από τον Λάμπρου και συνεχίζει την προσπάθειά του να τελειώσει το Γυμνάσιο. Σε μια επιστολή του προς τον Δαμβέργη στις 21 Φεβρουαρίου 1881 γράφει : « Δεν ηδυνήθην να εύρω παρ' ουδενός προστάσιαν – ούτε παρά της Κυβερνήσεως προς εξακολούθησιν των

σπουδών μου, ως επεθύμουν, κατήντησα δε να μένω και ημερονύκτια τινά άνευ άρτου, σου το εξομολογούμαι ειλικρινέστατα». Χαρακτηριστική είναι και μια περικοπή από το γράμμα του γέρο πατέρα του : « ...τον κατέβαλαν αι περιφρονήσεις, αι στενοχώριαι και ανάγκαι εκ της αδιαφορίας, μάλλον αποπομπής, των μαγκούφηδων Αθηναίων, οίτινες δεν ήκουσαν τα παράπονά του και την διά τα γράμματα μεγάλην δίψαν του. Τον επήραν στον λαιμό τους...διότι δεν εστάθη τρόπος να ευρεθή μικρά υποτροφία δι' αυτόν, διότι ήτον ραγιάς του έλεγον οι αλιτήριοι, οι άθρει υπουργοί...» (Περάνθης, 1936).

### Βιβλιογραφία

1. Αγγελομάτης, Χ., «Κρυστάλλης Κώστας, Τά Άπαντα», Νέα Εστία, τχ. 25, Αθήναι, 1939.
2. Γάγαρης, Γ., «Κώστας Κρυστάλλης», Ηπειρωτικά Γράμματα, τχ. 3-4, Γιάννινα, 1944
3. Περάνθης, Μ., «Κρυστάλλης, Άπαντα», Αθήνα, 1936.
4. Ροδάς, Μ., «Η ζωή και το έργο του Κ. Κρυστάλλη», Γράμματα, Αλεξάνδρεια, 1928.
5. Σαλαμάγκας, Δ., «Ανέκδοτα γράμματα για τον Κρυστάλλη», Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα, 1956.
6. Σούλης, Χ., «Ανέκδοτα ποιήματα του Κρυστάλλη», Ηπειρωτικά Γράμματα, τχ. 5, 1944.

Copyright

© Αναστασία Καρρά

Λέκτορας Αγγλικής Γλώσσας, Παν. Ιωαννίνων

Άρτα, Ιανουάριος 2024